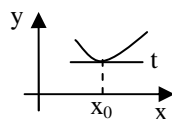
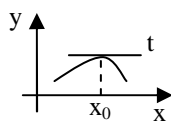

Приложение на производните

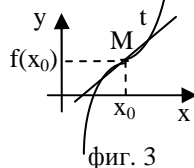
I. Изпъкналост и вдлъбнатост

фиг. 1

фиг. 2

фиг. 3

Определения:

Нека функцията $f(x)$ е непрекъсната около точка x_0 . В тази точка от графиката да построим допирателна t .

Изпъкнала (гледана отдолу) – Функцията $f(x)$ е изпъкнала в точка x_0 , ако точките от графиката около x_0 са над допирателната (Фиг. 1).

Вдлъбната (гледана отдолу) – Функцията $f(x)$ е вдлъбната в точка x_0 , ако точките от графиката около x_0 са под допирателната (Фиг. 2).

Инфлексна точка – Ако функцията $f(x)$ е изпъкнала от едната страна на x_0 , а от другата страна е вдлъбната, то точката $M(x_0, f(x_0))$ се нарича инфлексна точка (Фиг. 3).

Теорема:

Условия за изпъкналост и вдлъбнатост – Ако функцията $f(x)$ има втора производна навсякъде в интервала $[a, b]$ и

- ◆ $f''(x) > 0$ за $\forall x \in [a, b]$, то $f(x)$ е изпъкнала в интервала $[a, b]$;
- ◆ $f''(x) < 0$ за $\forall x \in [a, b]$, то $f(x)$ е вдлъбната в интервала $[a, b]$.

Условия за инфлексна точка – Ако функцията $f(x)$ е два пъти диференцирана в интервала $[a, b]$ и $f''(x) = 0$, то точката $M(x_0, f(x_0))$ е инфлексна точка (Фиг. 3).

Зад. 1: Да се изследват относно изпъкналост, вдлъбнатост и инфлексна точка, функциите:

а) $f(x) = x^3 - 3x$;

б) $f(x) = x^4 - 2x$

Решение: а) Намираме втората производна: $f' = 3x^2 - 3$; $f'' = 6x$. При $x < 0$ фун-

кцията е вдлъбната (защото $f''(x) < 0$). При $x > 0$ функцията е изпъкнала (защото $f''(x) > 0$). При $x = 0$ функцията има инфлексна точка $(0, 0)$, защото в тази точка функцията променя знака си.

б) Намираме втората производна: $f' = 4x^3 - 2$; $f'' = 12x^2$. За всяко $x \neq 0$ имаме $f''(x) > 0$. Следователно дадената функция е само изпъкнала.

Бележка:

При $x = 0$ имаме $f''(x) = 0$, но точката $(0, 0)$ не е инфлексна защото $f''(x)$ не променя знака си.

II. Монотонност (растене и намаляване) на функция

Определения:

Растяща – Една функция $f(x)$ е растяща в интервала $[a, b]$, когато за всеки две стойности $x_1 \in \text{Д.М.}$ и $x_2 \in \text{Д.М.}$ за които $x_1 \geq x_2$ и изпълнено $f(x_1) \geq f(x_2)$ (функцията е строго растяща, ако за $x_1 > x_2$ и изпълнено $f(x_1) > f(x_2)$).

Намаляваща – Една функция $f(x)$ е намаляваща в интервала $[a, b]$, когато за всеки две стойности $x_1 \in \text{Д.М.}$ и $x_2 \in \text{Д.М.}$ за които $x_1 \geq x_2$ и изпълнено $f(x_1) \leq f(x_2)$ (функцията е строго намаляваща, ако за $x_1 > x_2$ и изпълнено $f(x_1) < f(x_2)$).

Правило за намиране на интервала на монотонност:

1. Нека функцията $f(x)$ е непрекъсната в $[a, b]$. Намираме Д.М.;
2. Функцията $f(x)$ е диференцируема в (a, b) т.е. Намираме първата и производна;
3. Определяме интервалите на монотонност: Ако за $\forall x \in (a, b)$:
  - ◆ $f'(x) > 0$, то функцията $f(x)$ е растяща в $[a, b]$ т.е. решаваме $f'(x) > 0$;
  - ◆ $f'(x) < 0$, то функцията $f(x)$ е намаляваща в $[a, b]$ т.е. решаваме $f'(x) < 0$.

Растяща или намаляваща функция се нарича общо монотонна.

Ако за всяка точка от интервала $[a, b]$ производната е равна на нула, то функцията ще бъде едновременно растяща и намаляваща т.е. тя ще е константа. **Например:** $f(x) = ax + b$, където a и b са константи. Когато $a > 0$, функцията $f(x)$ е строго растяща. Когато $a < 0$, функцията $f(x)$ е строго намаляваща. Когато $a = 0$, функцията $f(x)$ не е нито намаляваща, нито растяща (защото в този случай имаме $f(x) = \text{const}$).

Бележка:

Свойствата: монотонност, ограниченост, непрекъснатост в интервал, четност и нечетност, периодичност, се отнасят за всички точки от дадено множество. Затова те се наричат *глобални свойства*.

Свойствата: граница, непрекъснатост в точка, диференцируемост, се отнасят за поведението на функцията в дадена точка. Тези свойства се наричат *локални свойства*.

Зад. 2: Да се намерят интервалите на растене и намаление на функциите:

а) $f(x) = 2x - x^2$;   б) $f(x) = 3x^3$ в) $f(x) = \frac{1}{x}$

Решение: а) Д.М.: $\forall x$. Функцията $f(x)$ е непрекъсната и диференцируема за $\forall x \in \text{Д.М.}$. Намираме първата производна: $f'(x) = 2 - 2x = 2(1 - x)$. Решаваме $f'(x) > 0 \Rightarrow 2(1 - x) > 0 \Leftrightarrow x < 1$. Следователно функцията $f(x)$ е растяща в интервала $(-\infty; 1)$. Решаваме $f'(x) < 0 \Rightarrow 2(1 - x) < 0 \Leftrightarrow x > 1$. Следователно функцията $f(x)$ е намаляваща в интервала $(1; +\infty)$.

б) Д.М.: $\forall x$. Функцията $f(x)$ е непрекъсната и диференцируема за $\forall x \in \text{Д.М.}$ и $f'(x) = 9x^2$. При $x < 0$ имаме $f'(x) > 0$. Следователно $f(x)$ е растяща в интервала $(-\infty; 0]$. При $x > 0$ имаме също $f'(x) > 0$. Следователно функцията $f(x)$ е растяща в интервала $[0; +\infty)$. Двата интервала имат обща точка и затова можем да кажем, че $f(x)$ е растяща в интервала $(-\infty; +\infty)$.

в) Д.М.: $\forall x \neq 0$. Функцията $f(x)$ е непрекъсната и диференцируема за $\forall x \in \text{Д.М.}$ и $f'(x) = -\frac{1}{x^2}$. При $x < 0$ имаме $f'(x) < 0$. Следователно $f(x)$ е намаляваща в интервала $(-\infty; 0)$. При $x > 0$ имаме също $f'(x) < 0$. Следователно функцията $f(x)$ е намаляваща в интервала $(0; +\infty)$.

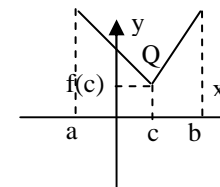
Бележка:

Не можем да направим извода (както при горния пример), че $f(x)$ е намаляваща функция в целия интервал, защото ДМ е множество от два интервала.

III. Рогова точка

Определение:

Точка от графиката, в която функцията има екстремум, но няма първа производна (или първата производна не съществува) се нарича *рогова точка* (Точка Q от Фиг. 4)

Фиг. 4

В роговата точка се правят изследвания за екстремум.

Например: Функцията $f(x)$ е дефинирана и непрекъсната в интервала $[a, b]$ (Фиг. 4). Нека първата производна да е $f'(x)$, но тя да не съществува при $x = c$. Затова точката Q от графиката с координати Q $(c, f(c))$ се нарича рогова точка.

Зад. 3: Да се намери първата производна на:

а) $f(x) = |x|$.   б) $f(x) = \sqrt[3]{(x-2)^2}$

Решение: а) ДМ: $\forall x$. Дадената функция изглежда по следния начин

$$f(x) = \begin{cases} -x, & \text{при } x < 0 \\ x, & \text{при } x \geq 0 \end{cases} \text{ Тогава } f'(x) = \begin{cases} -1, & \text{при } x < 0 \\ 1, & \text{при } x > 0 \end{cases} \text{ като } f'(x) = \lim_{x \rightarrow 0} \frac{|x|}{x} \text{ не съществува,}$$

защото $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{|x|}{x} = \lim_{x \rightarrow 0^-} \frac{-x}{x} = -1$; $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{|x|}{x} = \lim_{x \rightarrow 0^+} \frac{x}{x} = 1$, т.е. лявата и дясната граница при $x \rightarrow 0$

не съвпадат. Казваме, че функцията $f(x) = |x|$, при $x = 0$ има лява производна -1 и дясна производна 1 , но производна няма. Тогава точката с координати $(0; 0)$ се нарича рогова точка (на Фиг. 4 роговата точката Q $(0; 0)$ е в центъра на координатната система). В роговата точка графиката има “лява” допирателната с ъглов коефициент -1 и “дясна” допирателна с ъглов коефициент 1 , но допирателна няма.

б) ДМ: $\forall x$. $f'(x) = \left[(x-2)^{\frac{2}{3}} \right]' = \frac{2}{3} (x-2)^{-\frac{1}{3}} = \frac{2}{3 \sqrt[3]{(x-2)}}$ т.е. можем да намерим пър-

вата производна, но тя не е дефинирана при $x = 2$. Следователно точката от графиката с абсциса $x = 2$ е рогова точка.

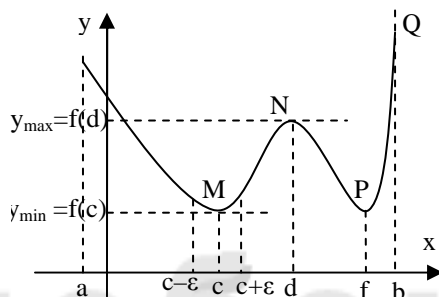
IV. Критични точки

Точките от ДМ на функция, при които първата производна не съществува (рогова точка) или първата производна е равна на нула (точките с локален екстремум) се наричат критични точки.

V. Локален екстремум

Нека да имаме функцията $f(x)$, която е дефинирана в интервала $[a; b]$, и нека уравнението $f'(x) = 0$ да има корени $x_1 = c \in [a; b]$ и $x_2 = d \in [a; b]$. От графиката на Фиг. 5 се вижда, че точките c , d и f разделят графиката на четири интервала:

- ◆ За $x \in [a; c)$ функцията $y = f(x)$ намалява;
- ◆ За $x \in (c; d)$ функцията $y = f(x)$ расте;
- ◆ За $x \in (d; f)$ функцията $y = f(x)$ намалява;
- ◆ За $x \in (f; b]$ функцията $y = f(x)$ расте;

фиг. 5

Определения:

Локален min: Функцията $f(x)$, която е дефинирана в интервала $[a; b]$, има локален min в точката $x_1 = c \in [a; b]$, когато може да се намери достатъчно малка околност около т. c (например на Фиг. 5 околността $(c-\epsilon; c+\epsilon)$, където $\epsilon > 0$), в която няма стойност на $f(x)$ по-малка от $f(c)$, т.е. имаме $f(x) \geq f(c)$.

Локален max: Функцията $f(x)$, която е дефинирана в интервала $[a; b]$, има локален max в точката $x_1 = d \in [a; b]$, когато може да се намери достатъчно малка околност около т. d (например на Фиг. 5 околността $(d-\epsilon; d+\epsilon)$, където $\epsilon > 0$), в която няма стойност на $f(x)$ по-малка от $f(d)$, т.е. имаме $f(x) \leq f(d)$.

Общото название на локален max и min е локален (местен) екстремум. Ако функцията $f(x)$ има локален min се записва $f_{\min}$, ако има локален max – записваме $f_{\max}$.

Бележки:

- ◆ Една функция може да има повече от един локален екстремум (На Фиг. 5 имаме два локални min (в т. М и т. Р) и един локален max (в т. N). Някои функции (например $y = \sin x$) имат безброй локални екстремуми;
- ◆ Една функция може да няма локален екстремум (Например: $y = \lg x$; $y = x$ и т.н.);
- ◆ Локалният екстремум не трябва да се смесва с най-малка и най-голяма стойност на функцията (Например от фиг. 5 най-голямата стойност на функцията е в т. Q, но там няма локален екстремум. Дори точката с локален min може да бъде по-високо от точката с локален max;
- ◆ В точките с локален екстремум производната е равна на нула, т.е. допирателната в съответните точки от графиката е успоредни на оста Ox (ъгловия коэффициент $k = 0$);
- ◆ Една функция може да няма производна в дадена точка, т.е. първата и производна да не е дефинирана в дадена точка, но да има локален екстремум в тази точка. Например: в роговата си точка функцията има локален екстремум, но няма производна.

Отчитайки определенията и теоремите за съществуването на локален екстремум, можем да запишем следните правила за намирането му:

Правила:

I правило

(достатъчно условие за съществуване на локален екстремум)

Първа стъпка: Намираме Д. М. и проверяваме за непрекъснатост в тази Д. М. (защото функцията трябва да бъде дефинирана и непрекъсната в даден интервал $[a; b]$, за да има екстремум). Намираме първата производна.

Втора стъпка: Определяме критичните точки:

- ◆ точките, в които функцията няма първа производна (знаем, че това са роговите точки);
- ◆ точките, в които първата производна се анулира, т.е. решаваме уравнението $f'(x) = 0$. Нека решенията му са $x_1 = c$ и $x_2 = d$ (фиг. 5). Така определяме точките, в които функцията евентуално може да има локален екстремум. Ако уравнението $f'(x) = 0$ няма решение, то функцията няма екстремум, т.е. $f(x)$ е само растяща (или намаляваща);

Трета стъпка: Ако съществува първата производна (т.е. нямаме рогова точка), намираме втората производна. Ако тя не може да се намери, продължаваме изследването по II правило;

Четвърта стъпка: Изследваме знака на втората производна в точките на екстремум:

- ◆ Ако $f''(c) > 0$, то в тази точка функцията има локален min. За да намерим стойността на функцията в точката на локалния min, заместваем съответния корен (например: c) във функцията, т.е. намираме $y_{\min} = f(c)$. На фиг. 5 точката с локален минимум е M(c; f(c));
- ◆ Ако $f''(d) < 0$, то в тази точка функцията има локален max. За да намерим стойността на функцията в точката на локалния max, заместваем съответния корен (например: d) във функцията, т.е. намираме $y_{\max} = f(d)$. На фиг. 5 точката с локален максимум е N(d; f(d));

- ◆ Ако $f''(d) = 0$, то в тази точка функцията има инфлексия, т.е. това е точка, в която функцията не променя знака си, а само преминава от вдлъбната в изпъкнала (или обратното)

II правило

(необходимо условие за съществуване на локален екстремум)

Първите две стъпки се повтарят от I Правило;

Трета стъпка: Изследваме знака на първата производна във всеки от интервалите, т.е. определяме в кои интервали функцията е растяща (решаваме неравенството $f'(x) > 0$) или намаляваща (решаваме неравенството $f'(x) < 0$). Точката, при която функцията от намаляваща преминава в растяща, имаме локален min, а от растяща в намаляваща – локален max.

Зад. 4: Намерете локалните екстремуми на функцията $y = x^3 - 3x^2 - 9x + 6$

Решение: Д.М.: $\forall x$. Намираме първата производна: $f' = 3x^2 - 6x - 9$. Определяме критичните точки, като приравним първата производна на нула: $3x^2 - 6x - 9 = 0 \Leftrightarrow x_1 = 3, x_2 = -1$.

Първи начин: Прилагаме третата стъпка на I правило: Намираме втората производна: $f'' = 6x - 6$. Проверяваме знака на втората производна в точките на екстремум: $f''(3) = 6 \cdot 3 - 6 = 12 > 0$. Следователно функцията в тази точка има min. Намираме стойността на този локален минимум, като заместим във функцията, т.е. $y_{\min} = f(3) = 3^3 - 3 \cdot 3^2 - 9 \cdot 3 + 6 = -21$; $f''(-1) = 6 \cdot (-1) - 6 = -12 < 0$. Следователно функцията в тази точка има max. Намираме стойността на този локален максимум, като заместим във функцията, т.е. $y_{\max} = f(-1) = (-1)^3 - 3 \cdot (-1)^2 - 9 \cdot (-1) + 6 = 11$.

Втори начин: За да определим вида на локалните екстремуми, изследваме знака на първата производна в критичните точки (трета стъпка II правило) т.е. решаваме неравенството $f'(x) = 3x^2 - 6x - 9 > 0$. Резултатите нанасяме в таблицата:

	$-\infty$	-1	3	$+\infty$	
$f'(x)$	+	0	-	0	+
$f(x)$		↗	↘	↗	

От таблицата виждаме, че при $x = -1$ имаме локален max, а при $x = 3$ имаме локален min. Стойността на max и min намираме, като заместим във функцията: $y_{\min} = f(3) = 3^3 - 3 \cdot 3^2 - 9 \cdot 3 + 6 = -21$ и $y_{\max} = f(-1) = (-1)^3 - 3 \cdot (-1)^2 - 9 \cdot (-1) + 6 = 11$.

Зад. 5: Намерете локалните екстремуми на функцията $y = \frac{5x-3}{x+2}$

Решение: Д.М.: $\forall x \neq -2$. Намираме първата производна:
 $f' = \frac{5(x+2) - (5x-3)}{(x+2)^2} = \frac{5x+10-5x+3}{(x+2)^2} = \frac{13}{(x+2)^2}$. Точката, в която първата производна

не съществува е -2 , но тя не принадлежи на Д.М. Следователно $x = -2$ не е критична точка. Уравнението $f' = 0$ няма решение. Следователно дадената функция няма екстремум ($f'(x) > 0$ за $\forall x$ затова функцията е само растяща).

Зад. 6: Намерете локалните екстремуми на функцията $y = |1 - x^2|$.

Решение: Д.М.: $\forall x$. Използвайки свойствата на модула, дадената функция и нейната производна могат да се запишат по следния начин:

$$y = \begin{cases} -(1-x^2), & \text{при } x < -1 \\ 1-x^2, & \text{при } x \in [-1; 1] \\ -(1-x^2), & \text{при } x \geq 1 \end{cases}; \quad f' = \begin{cases} 2x, & \text{при } x < -1 \\ -2x, & \text{при } x \in (-1; 1) \\ 2x, & \text{при } x > 1 \end{cases}$$

Критичните точки са: $x = \pm 1$ (точките, в които първата производна не съществува, т.е. това са роговите точки) и $x = 0$ (точката, при която първата производна е равна на нула и в трите интервала). В тези три точки изследваме функцията за локален екстремум, като определяме знака и в четирите интервала:

	$-\infty$	-1	0	1	$+\infty$
$f'(x)$	$-$	$\parallel$	$+$	$+$	$\parallel$
$f(x)$	$\swarrow$	$\nearrow$	$\searrow$	$\nearrow$	

От таблицата се вижда, че при $x = \pm 1$ функцията има min и той е $f(-1) = f(1) = 0$, а при $x = 0$ – има максимум и той е $f(0) = 1$.

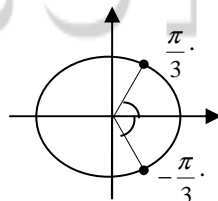
Зад. 7: Намерете локалните екстремуми на функцията

$$y = \frac{1}{2}x - \sin x \quad \text{при } x \in (0; 2\pi).$$

Решение: Д.М.: $\forall x \in (0; 2\pi)$ и $f' = \frac{1}{2} - \cos x$. Уравнението

$f' = 0$ има решения $x = \pm \frac{\pi}{3} + 2k\pi$ т.е. $x_1 = \frac{\pi}{3}$; $x_2 = -\frac{\pi}{3}$ са критичните точки при $x \in (0; 2\pi)$. Определяме вида на екстремума: $f'' =$

$\sin x$. Тогава: $f''\left(\frac{\pi}{3}\right) = \sin \frac{\pi}{3} = \frac{\sqrt{3}}{2} > 0$; $y_{\min} = f\left(\frac{\pi}{3}\right) = \frac{\pi}{6} - \frac{\sqrt{3}}{2}$ и

Фиг. 6

$$f''\left(-\frac{\pi}{3}\right) = \sin \frac{5\pi}{3} = -\frac{\sqrt{3}}{2} < 0; \quad y_{\max} = f\left(-\frac{\pi}{3}\right) = -\frac{\pi}{6} + \frac{\sqrt{3}}{2}.$$

Зад. 8: Ако $x = \frac{\pi}{3}$, да се определи при кои стойности на параметъра a функцията

$y = a \sin x + \frac{1}{3} \sin 3x$ има екстремум и да се определи вида му.

Решение: За да има екстремум, дадената функция трябва първата и производна да е равна на нула в тази точка, т.е

$$f' = a \cos x + \frac{1}{3} \cdot 3 \cos 3x = a \cos x + \cos 3x; \quad f'\left(\frac{\pi}{3}\right) = a \cos \frac{\pi}{3} + \cos\left(3 \cdot \frac{\pi}{3}\right) = \frac{a}{2} - 1 = 0 \Rightarrow a = 2. \quad \text{За}$$

да намерим какъв е екстремума, с така намерената стойност на параметъра заместяваме в първата производна $f' = 2 \cos x + \cos 3x$ и изследваме втората производна:

$$f'' = -2 \sin x - 3 \sin 3x; \quad f''\left(\frac{\pi}{3}\right) = -2 \sin \frac{\pi}{3} - 3 \sin \pi = -2 \frac{\sqrt{3}}{2} = -\sqrt{3} < 0. \quad \text{Следователно да}$$

дената функция при $a = 2$ има max, като стойността на този максимум е

$$y_{\max} = f\left(\frac{\pi}{3}\right) = 2 \frac{\sqrt{3}}{2} + 3 \sin \pi = \sqrt{3}.$$

VI. Най-голяма и най-малка стойност

Най-голямата (НГС) и най-малка стойност (НМС) на функция в затворен интервал наричаме още абсолютен (глобален) екстремум. Нека при $x = c \in [a, b]$ функцията получава най-малката си стойност, а при $x = d \in [a, b]$ получава най-голямата си стойност. Това се записва: $\min_{x \in [a; b]} f(x) = f(c)$ и $\max_{x \in [a; b]} f(x) = f(d)$. Очевидно е

тогава, че имаме неравенството $f(c) \leq f(x) \leq f(d)$ и стойностите, които може да заема функцията принадлежат на интервала $[f(c); f(d)]$.

Нека да имаме функцията $y = f(x)$, която е дефинирана и непрекъсната за всяко $x \in [a; b]$. В зависимост от вида на интервала са възможни следните случаи:

♦ Функцията няма локален екстремум в този интервал – Тя е или растяща, или намаляваща

○ Ако интервалът е отворен от двете страни, то функцията няма най-голяма и най-малка стойност;

○ Ако интервалът е затворен, намираме $f(a)$ и $f(b)$. Ако $f(a) < f(b)$, то

$$\max_{x \in [a; b]} f(x) = f(b); \quad \min_{x \in [a; b]} f(x) = f(a)$$

- ◆ Функцията има един локален екстремум в този интервал:
    - Ако този екстремум е $\max$, то той е и най-голямата стойност, т.е. $\max_{x \in [a; b]} f(x) = y_{\max}$. Най-малката стойност се определя от интервала: Ако той е отворен, функцията няма НМС, ако той е затворен от двете страни намираме $f(a)$ и $f(b)$. Ако $f(a) < f(b)$, то $\min_{x \in [a; b]} f(x) = f(a)$;
    - Ако този екстремум е $\min$, то той е и най-малката стойност, т.е. $\min_{x \in [a; b]} f(x) = y_{\min}$. Най-голямата стойност се определя от интервала: Ако той е отворен, функцията няма НГС, ако той е затворен от двете страни намираме $f(a)$ и $f(b)$. Ако $f(a) < f(b)$, то $\max_{x \in [a; b]} f(x) = f(b)$;
  - ◆ Функцията има повече от един екстремум в този интервал:
    - Ако интервалът е отворен, то $\max_{x \in (a, b)} f(x) = y_{\max}$; $\min_{x \in (a, b)} f(x) = y_{\min}$;
    - Ако интервалът е затворен от двете страни, намираме $y_{\max}, y_{\min}, f(a), f(b)$ и по-голямото от тези числа е НГС, а по-малкото – НМС.
- Може да се разгледат следните начини за намиране на НГС и НМС:

Бележка:

Условието на всички следващи задачи е: Намерете най-малката и най-голяма стойност на функциите в зададения интервал.

1. Метод на производните

Зад. 10: $y = 3x^3 - 9x^2 + 2$ а) $x \in [-1; 1]$; б) $x \in [-1; 3]$.

Решение: а) Намираме първата производна $f' = 9x^2 - 18x$. Намираме критичните точки $9x^2 - 18x = 0 \Leftrightarrow 9x(x - 2) = 0$; $x_1 = 0, x_2 = 2$. Второто решение не принадлежи на разглеждания интервал $[-1; 1]$, затова функцията евентуално може да има екстремум при $x_1 = 0$. Намираме вида на този екстремум като изследваме знака на втората производна $f'' = 18x - 18$; $f''(0) = 18 \cdot 0 - 18 = -18 \Rightarrow f''(0) < 0$ т.е. при $x_1 = 0$ функцията има локален максимум. Намираме стойността на този максимум $y_{\max} = f(0) = 3 \cdot 0 - 9 \cdot 0 + 2 = 2$. Щом имаме само един локален екстремум, то той е и най-голямата стойност в този интервал, т.е. $\max_{x \in [-1; 1]} y = f(0) = 2$. За да намерим НМС, намираме стойността на функцията в краищата на затворения интервал $f(-1) = 3 \cdot (-1)^3 -$

$9 \cdot (-1)^2 + 2 = -10$; $f(1) = 3 \cdot 1^3 - 9 \cdot 1^2 + 2 = -4 \Rightarrow \min_{x \in [-1; 1]} y = f(-1) = -10$

б) $f' = 9x^2 - 18x = 0$; $x_1 = 0, x_2 = 2$. И двете решения принадлежат на интервала $[-1; 3]$. Намираме втората производна $f'' = 18x - 18$ и изследваме знака и в двете точки: $f''(0) = 18 \cdot 0 - 18 = -18 \Rightarrow f''(0) < 0$, т.е. при $x_1 = 0$ функцията има локален максимум. Намираме стойността му $y_{\max} = f(0) = 3 \cdot 0 - 9 \cdot 0 + 2 = 2$; $f''(2) = 18 \cdot 2 - 18 = 18 \Rightarrow f''(2) > 0$, т.е. при $x_1 = 2$ функцията има локален минимум. Намираме стойността на този минимум $y_{\min} = f(2) = 3 \cdot 2^3 - 9 \cdot 2^2 + 2 = 24 - 36 + 2 = -10$. Намираме стойността на функцията в краищата на интервала $f(-1) = 3 \cdot (-1)^3 - 9 \cdot (-1)^2 + 2 = -10$; $f(3) = 3 \cdot 3^3 - 9 \cdot 3^2 + 2 = 2$. Най-малкото от числата $y_{\max}, y_{\min}, f(-1)$ и $f(3)$ е НМС, а най-голямото – НГС: $\max_{x \in [-1; 3]} y = f(3) = f(0) = 2$; $\min_{x \in [-1; 3]} y = f(-1) = f(2) = -10$

Бележка:

Ако в Зад. 11 изследвахме в отворен интервал отдясно, т.е. $x \in [-2; 3)$, то функцията y няма да има най-голяма стойност, тъй като има стойности, произволно близки до 18

Зад. 13: $y = (1 + \cos x) \sin x$; $x \in [0; \pi]$.

Решение: $f' = \cos x (1 + \cos x) - \sin^2 x = \cos x + \cos^2 x - \sin^2 x = \cos x + \cos^2 x - (1 - \cos^2 x) = \cos x + \cos^2 x - 1 + \cos^2 x = 2\cos^2 x + \cos x - 1 = 0$. Пол. $\cos x = t$; $2t^2 + t - 1 = 0$; $t_1 = -1, t_2 = 0,5$. Тогава:

А) $\cos x = -1 \Leftrightarrow x = \pi + 2k\pi$. Разглеждаме интервала $[0; \pi]$ затова $x_1 = \pi$.

В) $\cos x = \frac{1}{2} \rightarrow \alpha = \frac{\pi}{3}$; $x = \pm \frac{\pi}{3} + 2k\pi$. Разглеждаме интервала $[0; \pi]$ затова $x_2 = \frac{\pi}{3}$

$f'' = -4\cos x \cdot \sin x - \sin x$. $f''(\pi) = -4 \cdot 1 \cdot 0 - 0 = 0$, т.е. точката $x_1 = \pi$ от графиката на дадената функция е инфлексна и няма екстремум, а графиката само преминава от вдлъбната в изпъкнала (или обратно). Изследваме в другата точка

$f''\left(\frac{\pi}{3}\right) = -4\cos\frac{\pi}{3}\sin\frac{\pi}{3} - \sin\frac{\pi}{3} = -4 \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} - \frac{\sqrt{3}}{2} = -\frac{3\sqrt{3}}{2} < 0$ следователно при $x = \frac{\pi}{3}$ функ-

цията има $\max$. $y_{\max} = f\left(\frac{\pi}{3}\right) = \left(1 + \cos\frac{\pi}{3}\right)\sin\frac{\pi}{3} = \left(1 + \frac{1}{2}\right) \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} = \frac{3\sqrt{3}}{4}$; $f(\pi) = f(0) = 0$. Сле-

дователно $\max_{x \in [0; \pi]} y = y_{\max} = \frac{3\sqrt{3}}{4}$; $\min_{x \in [0; \pi]} y = f(0) = 0$

2. Метод на растяща и намаляваща функция

Зад. 15: $y = \left(\frac{1}{5}\right)^{2x-x^2-2}$

Решение: Д.М.: $\forall x$ следователно изследваме функцията y в този интервал. Полагаме $g(x) = 2x - x^2 - 2$. Дадената задача изглежда така: $y = \left(\frac{1}{5}\right)^{g(x)}$. Щом основата

е по-малка от 1, то функцията y е намаляваща. Прилагаме **Свойство 3 (2)** на показателна функция и получаваме

$$\begin{cases} \max_{\forall x} y = \left(\frac{1}{5}\right)^{\min_{\forall x} g(x)} \\ \min_{\forall x} y = \left(\frac{1}{5}\right)^{\max_{\forall x} g(x)} \end{cases} . \text{ Следователно първо трябва да на-}$$

мерим най-голямата и най-малка стойност на функцията $g(x)$ за $\forall x$. $g' = 2 - 2x = 0 \Leftrightarrow x = 1$. В тази точка функцията $g(x)$ има екстремум. За да определим вида на екстремума, намираме втората производна $g'' = -2 < 0$. Следователно в точката $x = 1$ функцията $g(x)$ има max, като $g_{\max} = g(1) = 2 \cdot 1 - 1^2 - 2 = -1$, тогава

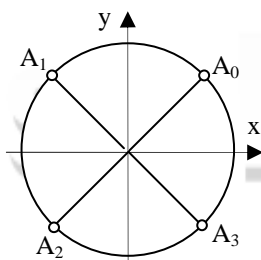
$$\min_{\forall x} y = \left(\frac{1}{5}\right)^{\max_{\forall x} g(x)} = \left(\frac{1}{5}\right)^{-1} = 5 . \text{ Функцията } y \text{ няма най-голяма стойност.}$$

3. Метод на субституцията (въвеждане на ново неизвестно)

Зад. 17: $y = \cos 4x + 2 \sin 2x + 3; \quad x \in \left[0; \frac{\pi}{3}\right]$

Решение: Преобразуваме условието с помощта на формула (34) от Тригонометрични формули. $y = 1 - 2\sin^2 2x + 2\sin 2x + 3 = -2\sin^2 2x + 2\sin 2x + 4$. Полагаме $g(t) = \sin 2x = t$ и получаваме нова функция $f(t) = -2t^2 + 2t + 4$. За да намерим интервала, в който се променя t , т.е. Д.М._t, трябва да изследваме за най-голяма стойност и най-малка стойност на функцията $g(t)$ при $x \in \left[0; \frac{\pi}{3}\right]$:

$$g' = 2 \cos 2x = 0 \Rightarrow 2x = \frac{\pi}{2} + k\pi \Leftrightarrow x = \frac{\pi}{4} + \frac{1}{2}k\pi . \text{ Намираме съответните ъгли:}$$

Фиг. 7

При $k = 0$ имаме $(A_0) \rightarrow x = \frac{\pi}{4}$; При $k = 1$ имаме $(A_1) \rightarrow x = \frac{3\pi}{4}$; и ги нанасяме върху три-

гонометричната окръжност (Фиг. 7). При $k = 2$ имаме $(A_2) \rightarrow x = \frac{5\pi}{4}$; При $k = 3$ имаме $(A_3) \rightarrow x = \frac{7\pi}{4}$.

В дадения интервал $x \in \left[0; \frac{\pi}{3}\right]$ са само решенията A_0 . Определяме екстремума в тази точка

$$g'' = -4 \sin 2x; \quad g''\left(\frac{\pi}{4}\right) = -4 \cdot \sin \frac{2\pi}{4} = -4 \cdot 1 < 0 \Rightarrow g_{\max} = g\left(\frac{\pi}{4}\right) = \sin \frac{2\pi}{4} = 1; \quad g(0) = 0;$$

$$g\left(\frac{\pi}{3}\right) = \sin \frac{2\pi}{3} = \frac{\sqrt{3}}{2} \Rightarrow \max_{x \in \left[0; \frac{\pi}{3}\right]} g = g\left(\frac{\pi}{4}\right) = 1; \quad \min_{x \in \left[0; \frac{\pi}{3}\right]} g = g(0) = 0 \Rightarrow t \in [0; 1]$$

Сега намираме най-голямата и най-малката стойност на функцията $f(t)$ в интервала $t \in [0; 1]$.

$$f'(t) = -4t + 2 = 0 \Rightarrow t = \frac{1}{2}; \quad f''(t) = -4 < 0 \Rightarrow f_{\max}(t) = f\left(\frac{1}{2}\right) = -2 \cdot \left(\frac{1}{2}\right)^2 + 2 \cdot \left(\frac{1}{2}\right) + 4 = \frac{9}{2}$$

$$f(0) = -2 \cdot 0^2 + 2 \cdot 0 + 4 = 4; \quad f(1) = -2 \cdot 1^2 + 2 \cdot 1 + 4 = 4 \Rightarrow \max_{t \in [0; 1]} f(t) = f_{\max} = f\left(\frac{1}{2}\right) = \frac{9}{2};$$

$$\min_{t \in [0; 1]} f(t) = f(0) = f(1) = 4 \Rightarrow \max_{x \in \left[0; \frac{\pi}{3}\right]} y = \max_{t \in [0; 1]} f(t) = \frac{9}{2}; \quad \min_{x \in \left[0; \frac{\pi}{3}\right]} y = \min_{t \in [0; 1]} f(t) = 4$$

4. Метод на използване апарата на квадратното уравнение

Зад. 18: $y = \frac{x^2 - x + 1}{x^2 + x + 1}$

Решение: Не е даден интервала, в който ще изследваме, затова изследваме в Д.М. на дадената функция. Д.М._y: $x^2 + x + 1 \neq 0$; $D < 0$ следователно изследваме функцията y за $\forall x$. Приемаме y за параметър и търсим за кои стойности на параметъра полученото параметрично уравнение има реални корени. Привеждаме уравнението под общ знаменател и преобразуваме: $y(x^2 + x + 1) = x^2 - x + 1 \Leftrightarrow yx^2 + yx + y - x^2 + x - 1 = 0 \Leftrightarrow f(x) = (y - 1)x^2 + (y + 1)x + y - 1 = 0$. Това уравнение има реални корени ако:

A) $y - 1 = 0 \Leftrightarrow y = 1$. Тогава $f(x) = 0x^2 + (1 + 1)x + 1 - 1 = 0 \Leftrightarrow x = 0 \in \text{Д.М.}_x$ (което е $\forall x$). Следователно $y = 1$ е решение.

B) $y - 1 \neq 0 \Leftrightarrow y \neq 1$. Тогава $f(x)$ е квадратно уравнение, което има реални корени,

ако дискриминантата му е по-голяма или равна на 0, т.е. $D = (y + 1)^2 - 4(y - 1)(y - 1) = y^2 + 2y + 1 - 4y^2 + 8y - 4 = -3y^2 + 10y - 3 \geq 0 \mid \cdot (-1) \Leftrightarrow 3y^2 - 10y + 3 \leq 0 \Leftrightarrow y \in \left[\frac{1}{3}; 3\right]$. Но разглеждаме случая, когато $y \neq 1$, тогава $y \in \left[\frac{1}{3}; 1\right) \cup (1; 3]$

От А) и В) следва, че $y \in \left[\frac{1}{3}; 3\right] \Rightarrow \max_{\forall x} y = 3; \min_{\forall x} y = \frac{1}{3}$.

5. Метод на сбор от неотрицателни числа

Определение:

Средно аритметично на две неотрицателни числа $a \geq 0$ и $b \geq 0$ е по-голямо или равно на средно геометричното им, т.е. $\frac{a+b}{2} \geq \sqrt{ab}$ (1)

като равенството се постига при $a = b$.

Аналогично неравенство е вярно и за краен брой неотрицателни числа

$a_1, a_2, \dots, a_n$, т.е. $\frac{a_1 + a_2 + \dots + a_n}{n} \geq \sqrt[n]{a_1 a_2 \dots a_n}$ (2)

където равенството се достига при $a_1 = a_2 = \dots = a_n$.

Неравенствата (1) и (2) се наричат неравенство на Коши. Те могат да се използват за намиране на най-голяма и най-малка стойност на функция, която е сбор от неотрицателни числа. Това става по следните начини:

1) Ако $a \geq 0$ и $b \geq 0$ са променливи неотрицателни числа, но тяхната сума не се променя (т.е. $a + b = k = \text{const}$), тогава от (1) следва $\frac{1}{4}(a+b)^2 \geq ab$, т.е. произведението $a \cdot b$ има най-голяма стойност $\frac{1}{4}k^2$, която се получава при $a = b$.

2) Ако $a \geq 0$ и $b \geq 0$ са променливи неотрицателни числа, но тяхното произведение не се променя (т.е. $a \cdot b = k = \text{const}$), тогава от (1) следва $a + b \geq 2\sqrt{a \cdot b}$ т.е. сумата $a + b$ има най-малка стойност $2\sqrt{k}$, която се получава при $a = b$.

Бележка:

Аналогични на горните разсъждения са в сила и за произволен брой неотрицателни числа.

Произведението $a \cdot b \cdot c$ има най-голяма стойност $\left(\frac{k}{3}\right)^3$ при $a = b = c$.

Сборът на $a+b+c$ има най-малка стойност $3\sqrt[3]{k}$ при $a = b = c$.

Произведението $a \cdot b \cdot c \cdot d$ има най-голяма стойност $\left(\frac{k}{4}\right)^4$ при $a = b = c = d$.

Сборът на $a+b+c+d$ има най-малка стойност $4\sqrt[4]{k}$ при $a = b = c = d$.

Зад. 19: $y = 3^{x-1} + 3^{-x-1}$

Решение: Д.М.: $\forall x$. Преобразуваме $y = 3^x 3^{-1} + 3^{-x} 3^{-1} = \frac{3^x}{3} + \frac{1}{3 \cdot 3^x} = \frac{1}{3} \left(3^x + \frac{1}{3^x} \right)$. По-

лагаме $3^x = t > 0$ и получаваме $y(t) = \frac{1}{3} \left(t + \frac{1}{t} \right)$. Функцията $y(t)$ е сбор от две неотрицателни числа $a = t$ и $b = \frac{1}{t}$. Затова можем да използваме неравенството на Коши (1).

$a + b \geq 2\sqrt{ab} \Rightarrow t + \frac{1}{t} \geq 2\sqrt{t \cdot \frac{1}{t}} \Leftrightarrow t + \frac{1}{t} \geq 2\sqrt{1} \Leftrightarrow t + \frac{1}{t} \geq 2$; $y(t) = \frac{1}{3} \left(t + \frac{1}{t} \right) \geq \frac{2}{3}$. От Определе-

нието следва, че най-малката стойност на y е $\frac{2}{3}$ и тя се постига при $a = b$, т.е.

$t = \frac{1}{t} \Leftrightarrow t^2 = 1 \Rightarrow t_1 = -1 \notin \text{Д.М.}$, $t_2 = 1 \in \text{Д.М.}$. Следователно $\min_{\forall x} y = y(1) = \frac{2}{3}$, а няма най-голяма стойност.

Бележка:

Ако при търсенето на абсолютни екстремуми на някаква функция $f(x)$, която е дефинирана в интервала $[a; b]$ с използване на неравенството на Коши, сме получили, че равенството се постига при $x = c \notin [a; b]$, Това показва, че първата производна не се анулира в интервала $[a; b]$, т.е. функцията $f(x)$ е или растяща, или намаляваща в този интервал. Тогава най-малката и най-голямата стойност на $f(x)$ се получават в краищата на интервала, т.е. при $x = a$ и $x = b$.

VII. Доказване на неравенства

Учебен център “СОЛЕМА”

обучение по математика, физика, български и английски език, компютър

адрес: гр.София, ж.к. Надежда, бл. 335

☎: 897 99 54 вечер, г-н Станев; Web страница: www.solemabg.com ; E-mail: solema@gbg.bg

Зад. 20: Дадени са функциите $f(x) = 2x + 3\sqrt[3]{(3-x)^2} - 2$; $g(x) = \left(\frac{1}{2}\right)^{3x^2 - 18x + 25}$.

- а) Да се докаже, че $g(x) \leq 4$ за всяка реална стойност на x .
 б) Да се намери най-голямата и най-малка стойност на $f(x)$ за $x \in [1; 4]$.
 в) Да се реши уравнението $f(x) = g(x)$ за $x \in [1; 4]$. (ЛТУ, 2001)

Решение: а) За да докажем неравенството $g(x) \leq 4$, трябва да докажем, че функцията $g(x)$ има най-голяма стойност 4. За целта полагаме $\varphi(x) = 3x^2 - 18x + 25$ и получаваме $g(x) = \left(\frac{1}{2}\right)^{\varphi(x)}$. Тази показателна функция е намаляваща (защото основата и е

по-малка от 1). От **Свойство 3 (2)** можем да запишем $\max_{\forall x} g = \left(\frac{1}{2}\right)^{\min_{\forall x} \varphi(x)}$, т.е. дос-

татъчно е да намерим най-малката стойност на $\varphi(x)$. Функцията $\varphi(x)$ е квадратна и параболата и е с върха надолу (защото коефициента пред най-високата степен на неизвестното е положителен). Знаем, че в такъв случай $\min$ е в точка $x = -\frac{b}{2a}$. В

нашия случай това е $x = 3$. Тогава $\varphi_{\min} = \varphi(3) = 3 \cdot 3^2 - 18 \cdot 3 + 25 = -2$ т.е.

$\min_{\forall x} \varphi = \varphi_{\min} = \varphi(3) = -2$. И сега $\max_{\forall x} g = \left(\frac{1}{2}\right)^{-2} = 2^2 = 4$. С това доказахме, че $g(x) \leq 4$ за

всяка стойност на x .

б) Д.М.: $\forall x$. Представяме корена като степен и намираме първа производна $f' = 2 + 3 \cdot \frac{2}{3} \cdot (3-x)^{\frac{2}{3}-1} \cdot (-1) = 2 - \frac{2}{\sqrt[3]{3-x}}$. Тази производна не е дефинирана при $x = 3$

(рогова точка). Това е едната критична точка. Решавайки неравенството $f'(x) \geq 0$ обединяваме стъпките за намиране на интервалите, в които функцията расте и точките, в които тя има локален екстремум

$$2 - \frac{2}{\sqrt[3]{3-x}} \geq 0 \mid \cdot 2 \Leftrightarrow 1 - \frac{1}{\sqrt[3]{3-x}} \geq 0 \Leftrightarrow \frac{\sqrt[3]{3-x}-1}{\sqrt[3]{3-x}} \geq 0$$

$$\left. \begin{array}{l} \text{A) } \left\{ \begin{array}{l} \sqrt[3]{3-x} > 0 \\ \sqrt[3]{3-x}-1 \geq 0 \end{array} \right\} \Leftrightarrow \left\{ \begin{array}{l} 3-x > 0 \\ \sqrt[3]{3-x} \geq 1 \end{array} \right\} \Leftrightarrow \left\{ \begin{array}{l} x < 3 \\ 3-x \geq 1 \end{array} \right\} \Leftrightarrow \left\{ \begin{array}{l} x < 3 \\ x \leq 2 \end{array} \right\} \\ \text{B) } \left\{ \begin{array}{l} \sqrt[3]{3-x} < 0 \\ \sqrt[3]{3-x}-1 \leq 0 \end{array} \right\} \Leftrightarrow \left\{ \begin{array}{l} x > 3 \\ x \geq 2 \end{array} \right\} \Leftrightarrow x > 3 \end{array} \right\} \Rightarrow x \in (-\infty; 2] \cup (3; +\infty)$$

Но ние изследваме в интервала $x \in [1; 4]$, следователно функцията $f(x)$ расте

при $x \in [1; 2] \cup (3; 4]$, а при $x \in (2; 3)$ функцията $f(x)$ намалява. Резултатите от това изследване показваме в долната таблица.

	1	2	3	4
$f'(x)$	+	0	-	+
$f(x)$	↗		↘	↗

От таблицата се вижда, че функцията $f(x)$ има $\max$ при $x = 2$ (при $x = 3$ няма $\min$ защото $f'(x)$ не е дефинирана). Намираме стойността на функцията в двете критични точки и в краищата на интервала

$$f(1) = 2 \cdot 1 + 3\sqrt[3]{(3-1)^2} - 2 = 3\sqrt[3]{4}; \quad f(2) = 2 \cdot 2 + 3\sqrt[3]{(3-2)^2} - 2 = 5$$

$$f(3) = 2 \cdot 3 + 3\sqrt[3]{(3-3)^2} - 2 = 4; \quad f(4) = 2 \cdot 4 + 3\sqrt[3]{(3-4)^2} - 2 = 9$$

$$\text{Тогава } \max_{\forall x} f = f(4) = 9; \quad \min_{\forall x} f = f(3) = 4$$

в) Решаваме уравнението $f(x) = g(x)$ графично. В б) доказахме, че най-малката стойност на $f(x)$ е 4 т.е. $f(x) \geq 4$, а в а) доказахме, че най-голямата стойност на $g(x)$ е също 4 т.е. $g(x) \leq 4$. Затова можем да запишем $g(x) \leq 4 \leq f(x)$ за всяко x . Знаем, че $f(x)$ достига най-малката си стойност 4 при $x = 3$. Очевидно при $x = 3$ имаме $f(3) = g(3) = 4$, а при $x \neq 3$ получаваме $g(x) < 4 < f(x)$. Тогава уравнението $f(x) = g(x)$ има едно единствено решение $x = 3$.

VIII. Графично решаване на уравнение

Зад. 22: Дадени са функцията $f(x) = x^2 + 2x + \sqrt{3x^2 + 6x + 7} + \sqrt{5x^2 + 10x + 14}$.

а) Да се реши уравнението $f(x) = \sqrt{7} + \sqrt{14}$. (СУ, 2003)

Решение: а) Уравнението преобразуваме по следния начин $x^2 + 2x + \sqrt{3(x^2 + 2x) + 7} + \sqrt{5(x^2 + 2x) + 14} = \sqrt{7} + \sqrt{14}$ (А). Полагаме $y = x^2 + 2x$ (В), и получаваме уравнението $y + \sqrt{3y + 7} + \sqrt{5y + 14} = \sqrt{7} + \sqrt{14}$ (С). Очевидно дясната страна на това уравнение е число, а лявата страна означаваме с $g(y) = y + \sqrt{3y + 7} + \sqrt{5y + 14}$. За да решим уравнение (С), трябва да намерим точката, в която функцията $g(y)$ се пресича с числото $\sqrt{7} + \sqrt{14}$. Изследваме (В), за да намерим най-малката и най-голямата стойност на y . Намираме $y' = 2x + 2 = 0 \Rightarrow x = -1$; $y'' = 2 > 0$ следователно при $x = -1$ имаме $\min$ и $y_{\min} = y(-1) = -1$. Сега изследваме функцията $g(y)$ в интервала $y \in [-1; +\infty)$: $g' = 1 + \frac{3}{\sqrt{3y+7}} + \frac{5}{\sqrt{5y+14}}$. Второто и трето-

то число са положителни (защото коренът в знаменателя е

винаги положителен). Затова можем да запишем $g' > 0$ за $\forall u$, т.е. функцията $g(u)$ в интервала $u \in [-1; +\infty]$ е само растяща. Следователно уравнение (C) ще има само едно решение. С непосредствена проверка се вижда, че единственото решение е $u = 0$. Заместваме в (B) $x^2 + 2x = 0 \Leftrightarrow x_1 = 0, x_2 = -2$. Това са и решенията на уравнение (A), т.е. на даденото уравнение.

IX. Определяне броя на корените и разположението им върху числовата ос

В зад. 22 показвахме, че ако една функция $f(x)$ е растяща в даден интервал, тя има само един корен. Може да се изведе правило за определяне броя на корените на уравнение $f(x) = 0$.

Правило:

- ◆ Разделяме Д.М. на интервали, в които функцията $f(x)$ е монотонна.
- ◆ Определяме знака на $f(x)$ в краищата на всеки интервал, в който тя е монотонна. Ако интервалът е отворен, пресмятаме границата в краищата на интервала.
- ◆ Определяме броя на корените във всеки от разглежданите интервали:
  - ако знаците в края на интервала са еднакви, в него уравнението няма корени;
  - ако знаците са различни, то уравнението има точно един корен в този интервал.

Зад. 23: Да се определят броят и разположението на корените на уравнението:

- а) $2x^3 - 9x^2 + 12x - 6 = 0$;
 б) $x^4 - 6x^3 + 12x^2 - 12x + 7 = 0$

Решение: а) Означаваме лявата страна с функцията $f(x) = 2x^3 - 9x^2 + 12x - 6$

- 1) Разделяме ДМ на интервали, в които $f(x)$ е монотонна, т.е. решаваме уравнението $f'(x) = 6x^2 - 18x + 12 = 0 \Leftrightarrow x_1 = 2, x_2 = 1$. Тези точки разделят ДМ на интервалите $(-\infty; 1), (1; 2), (2; +\infty)$, в които $f'(x)$ има постоянен знак, т.е. $f(x)$ е монотонна.
- 2) Определяме знака на $f(x)$ в краищата на всеки от горните интервали.

За интервала $(-\infty; 1)$ имаме

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} (2x^3 - 9x^2 + 12x - 6) = \lim_{x \rightarrow -\infty} x^3 \cdot \lim_{x \rightarrow -\infty} \left(2 - \frac{9}{x} + \frac{12}{x^2} - \frac{6}{x^3} \right) = -\infty \cdot 2 = -\infty \text{ и } f(1) = 2 \cdot 1^3 - 9 \cdot 1^2 +$$

$12 \cdot 1 - 6 = -1$, следователно в краищата на интервала $(-\infty; 1)$ функцията има еднакви знаци т.е. уравнението $f(x) = 0$ няма корени в този интервал.

За интервала $(1; 2)$ имаме $f(1) = 2 \cdot 1^3 - 9 \cdot 1^2 + 12 \cdot 1 - 6 = -1$ и $f(2) = 2 \cdot 2^3 - 9 \cdot 2^2 + 12 \cdot 2 - 6 = -2$, следователно в краищата на интервала $(1; 2)$ функцията има еднакви знаци т.е. уравнението $f(x) = 0$ няма корени в този интервал.

За интервала $(2; +\infty)$ имаме $f(2) = -2$ и

$$\lim_{x \rightarrow \infty} (2x^3 - 9x^2 + 12x - 6) = \lim_{x \rightarrow \infty} x^3 \cdot \lim_{x \rightarrow \infty} \left(2 - \frac{9}{x} + \frac{12}{x^2} - \frac{6}{x^3} \right) = \infty \cdot 2 = \infty, \text{ следователно в краищата на}$$

интервала $(2; +\infty)$ функцията има различни знаци, т.е. уравнението $f(x) = 0$ има точно един корен в този интервал.

Окончателно получаваме, че уравнението $f(x) = 2x^3 - 9x^2 + 12x - 6 = 0$ има един корен x_0 . Можем да определим дори между кои цели числа е този корен. Знаем, че $f(2) = -2 < 0$. Намираме $f(3) = 3 > 0$. Затова корена на даденото уравнение се намира между числата 2 и 3 т.е. $2 < x_0 < 3$.

б) Означаваме лявата страна с функцията $f(x) = x^4 - 6x^3 + 12x^2 - 12x + 7$

1) Намираме първата производна $f'(x) = 4x^3 - 18x^2 + 24x - 12 = 2(2x^3 - 9x^2 + 12x - 6) = 0$. Не можем директно да решим това уравнение. Затова изразя в скобите означаваме с функцията $g(x) = 2x^3 - 9x^2 + 12x - 6$. Тогава можем да запишем $f'(x) = 2g(x) = 0$. В а) доказахме, че функцията $g(x)$ има един корен, следователно уравнението $f'(x) = 2g(x) = 0$ ще има само един корен. Нека този корен да означим с x_0 .

Щом производната $f'(x)$ се нулира при x_0 , то в интервалите $(-\infty; x_0)$ и $(x_0; +\infty)$ функцията $f(x)$ е монотонна.

2) Определяме какъв е знакът на функцията $f(x)$ в краищата на всеки интервал

$$\lim_{x \rightarrow \pm\infty} (x^4 - 6x^3 + 12x^2 - 12x + 7) = \lim_{x \rightarrow \pm\infty} x^4 \cdot \lim_{x \rightarrow \pm\infty} \left(1 - \frac{6}{x} + \frac{12}{x^2} - \frac{12}{x^3} + \frac{7}{x^4} \right) = +\infty \cdot 1 = +\infty. \text{ Знаем от а),}$$

че корена x_0 се намира между $2 < x_0 < 3$. Затова намираме $f(2) = 2^4 - 6 \cdot 2^3 + 12 \cdot 2^2 - 12 \cdot 2 + 7 = -1 < 0$ и $f(3) = 3^4 - 6 \cdot 3^3 + 12 \cdot 3^2 - 12 \cdot 3 + 7 = -2 < 0$, т.е. показвахме, че в краищата на двата интервала $(-\infty; x_0)$ и $(x_0; +\infty)$ функцията $f(x)$ има различни знаци. Затова даденото уравнение има по едно решение във всеки интервал, т.е. уравнението има два корена $x_1 \in (-\infty; x_0)$ и $x_2 \in (x_0; +\infty)$. Можем да определим дори между кои цели числа са тези корени, като изчислим $f(1) = 2, f(2) = -1, f(3) = -2, f(4) = 23$. Тогава записваме $x_1 \in (1; 2)$ и $x_2 \in (3; 4)$.

Задачи за упражнение:

Следват задачи групирани по сложност. Част от тях са давани на конкурсни изпити или на матури.

За съжаление те са авторски и не се разпространяват свободно. Използват се за подготовка на кандидатстуденти с учител от Учебен

Учебен център "СОЛЕМА"

обучение по математика, физика, български и английски език, компютър

адрес: гр.София, ж.к. Надежда, бл. 335

☎: 897 99 54 вечер, г-н Станев; Web страница: www.solemabg.com; E-mail: solema@gbg.bg

---

център „СОЛЕМА“.

Учебен център „СОЛЕМА“ подготвя ученици за кандидатстване във всички университети, а така също и за кандидатстване след 7 клас.

За цените и всичко свързано с подготовката на кандидатстудентите и учениците кандидатстващи след 7 клас по математика и физика, виж www.solemabg.com раздел „За нас“.

Учебен център

"СОЛЕМА"

www.solemabg.com